

”Ska vi ha gruvdamm på polkagrisarna?”

– En fallstudie av gruvmotståndet i trakten kring Gränna

”Do we want mining dust on the candy?”

– A case study of the mining resistance movement in the surroundings of Gränna

Lovisa Rogö

”Ska vi ha gruvdamm på polkagrisarna?”

- En fallstudie av gruvmotståndet i trakten kring Gränna

”Do we want mining dust on the candy?”

- A case study of the mining resistance movement in the surroundings of Gränna

Lovisa Rogö

Handledare: Yvonne Gunnarsdotter, Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för stad och land,
avdelningen för landsbygdsutveckling

Examinator: Kjell Hansen, Sveriges lantbruksuniversitet
Institutionen för stad och land,
avdelningen för landsbygdsutveckling

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå, G2F

Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling

Kurskod: EX0523

Program/Utbildning: Agronomprogrammet - landsbygdsutveckling

Utgivningsort: Uppsala

Publiceringsår: 2014

Omslagsbild: Gränna med utsikt över Visingsö södra spets. Foto: Lovisa Rogö

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Gruvetablering, Mobilisering, Motståndsrörelse, Gränna

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap
Institutionen för stad och land

Sammanfattning

Sverige sägs befinna sig i en gruvboom och det prospekteras på flertal platser i Sverige. Norra Kärr strax norr om Gränna i norra delarna av Jönköpings kommun är en av platserna som idag är aktuella för gruvetablering. Men gruvan tycks framställas som ett hot mot den närliggande bygden och för Vätterns vattenkvalitet av de boende i området. Då planerna på gruvetablering hotar förändra samhället och förutsättningarna för att kunna bo där har en mobilisering skett. Hur känslan för bygden och en identitet kopplad till bygden fungerar som motiverande faktorer för varför människor väljer att engagera sig, är vad uppsatsen syftar undersöka. Uppsatsen bygger på intervjuer med människor som engagerat sig mot gruvan. Uppsatsen tar sin teoretiska utgångspunkt i förutsättningar för mobilisering. Förutsättningarna kan tolkas som att de bygger på att det finns en gemensam identitet kopplad till plats.

Nyckelord: Gruvetablering, Mobilisering, Motståndsrörelse, Gränna

Abstract

Sweden is said to be in a mining boom and mining prospection is done in many places in Sweden at the moment. Norra Kärr, situated just north of Gränna in the Northern parts of the municipality of Jönköping is one of those places. The planned mine seem to be perceived, by the locals, as a threat to the surrounding area and to the water quality of the near located lake Vättern. Mining activities threatens to change the landscape and the living conditions and as a response, a mobilization against the planned mine has arise. How peoples' feelings for the area and how this shared identity works as motivating factors for mobilization and why people tend to engage in the issue, is what this essay aims to examine. The essay is based on interviews with people engaged in activities against the planned mining activities. This essay takes its theoretical base in the preconditions underlying mobilization. The preconditions can be interpreted as being based on a shared identity linked to place.

Keywords: Mining, Mobilization, Resistance movement, Gränna

Innehållsförteckning

1 Inledning	8
1.1 Inledande referat.....	8
1.2 Bakgrund	9
1.3 Syfte och frågeställning.....	10
1.4 Disposition	11
2 Teori	12
2.1 Definition av en social rörelse	12
2.2 Organisering och mobilisering	13
3 Metod	14
3.1 Metod och material	14
3.2 Analys	15
3.3 Validitet och reliabilitet	16
4 Gruvboom i Sverige	17
4.1 Gruvmotstånd i Sverige	18
4.2 Gruvetablering	19
4.3 Riksintressen som konkurrerar	19
5 Resultat och analys	20
5.1 Aktion Räd Vätern och organisering	20
5.2 Känslor som väcks.....	21
5.2.1 Gruvan som ett hot mot bygden	22
5.3 Omgivningens stöd	25
5.4 Strävan att skapa en folkopinion.....	27
6 Diskussion	30
6.1 Motståndets rötter.....	30
6.2 Vilket riksintresse väger tyngst?	32
6.3 Slutord	33
Referenser	34
Litteratur	34
Elektroniska källor.....	36
Media och tidningsartiklar	37
Personlig kommunikation.....	38

1 Inledning

1.1 Inledande referat

Det är många som samlats i aulan på Grenna Kulturgård den här första lördagen i mars. Här ska snart seminariet ”Gruvor i fokus”, som anordnas för allmänheten med anledning av gruvplanerna i Norra Kärr snart sätta igång med presentationer och föredrag av inbjudna journalister och forskare. Seminariet anordnas av Aktion Rädda Vättern i samarbete med flera andra föreningar. Jag sitter beredd med mitt anteckningsblock, pennan är sylvass och uppmärksamheten är på helspänn. Jag är där för att lära mig mer om den planerade gruvan, ett syfte som delas av de flesta här för jag får känslan att en kunskapsörst tillsammans med en sorts allvar trängs i aulan.

Det är förvånansvärt många i publiken som är i övre medelåldern eller i pensionsåldern. Jag är en av de få unga vuxna i aulan och medan jag reflekterar kring detta faktum hör jag en man som sitter i raden bakom mig, påpeka detta till sin bänkgranne med frågan ”Var är alla ungdomar? Det är ju de som borde vara här”. Genom det trevliga sorlet av språkande människor hör jag mannens granne notera lågmält att ”det är få Grännabor här”.

Efter varje föreläsning får publiken ställa frågor. En kvinna reser sig och uttalar sin beundran för Aktion Rädda Vätterns arbete, hon får hela publi-

ken att applådera. Jag inser att jag ler för mig själv. Det verkar finnas en känsla av samhörighet bland dessa människor trots att många är okända för varandra. En samhörighet som jag för stunden också känner mig delaktig av.

Gränna, den 1 mars 2014

1.2 Bakgrund

”Ska vi ha gruvdamm på polkagrisarna?”, frågade sig Alexandra, en av informanterna vid intervjutillfället när hon berättade om sitt motstånd mot gruvan i Norra Kärr som ligger strax norr om Gränna. Gränna är känt för sina polkagrisar och polkagriskokningen utgör en stor del av turistnäringen i bygden. Den starka koppling som finns mellan polkagriskokning och trakten kring Gränna har motiverat valet av titel på uppsatsen. Att planerna på en gruva väcker ett stort intresse och opinion är tydligt. Intrycket jag får på seminariet ”Gruvor i fokus” är att den tilltänkta gruvan i Norra Kärr framställs som ett hot och att det verkar föreligga en konflikt mellan lokalsamhället å ena sidan och gruvföretaget å andra sidan, något som jag som åskådare blir nyfiken på. Som svar på hotet, men även mot flera andra närvarande hot i Vätterns närhet har gruppen Aktion Rädda Vättern (ARV) skapats med främsta syfte att ”skydda ekosystemet Vättern” (aktionraddavattern.eu).

Att det finns värdefulla bergarter i berggrunden i Norra Kärr har varit känt sen tidigt 1900-tal (tasmanmetal.se). Mineralerna som påträffats i Norra Kärr tillhör *Rare Earth Elements*, *REE* eller som de kallas på svenska, sällsynta jordartsmetaller. Sällsynta jordartsmetaller används i mobiltelefoni, tv-apparater och är även en viktig komponent i vindkraftverk (aktion-

raddavattern.eu). Allteftersom efterfrågan på sällsynta jordartsmetaller ökat och utvinningen av dessa effektiviserats och förenklats har metallerna fått ett viktigt handelsvärde. Det kanadensiskt-ägda prospekteringsföretaget Tasman AB har sedan 2009 provborrat i området Norra Kärr (tasmanmetals.se).

Vad som egentligen händer när en förändring förmodas hota människors tillvaro och deras hembygd, och varför människor väljer att engagera och mobilisera sig är vad uppsatsen handlar om. Uppsatsen är utformad som en fallstudie och behandlar området Norra Kärr som ligger strax norr om Gränna i de norra delarna av Jönköpings kommun. Avståndet mellan det tilltänkta gruvområdet och Vättern är 1,5 kilometer (SGU 2011). Vättern är en av Sveriges största dricksvattentäkter och försörjer idag cirka 250 000 människor (Länsstyrelsen Örebro 2014). Till grund för fallstudien har en orientering i litteraturen kring sociala rörelser och mobilisering gjorts. Speciellt fokus har lagts på Alf Ronnbys sju punktlistade förutsättningar för mobilisering i ett lokalsamhälle (1994). För att få en större förståelse för hur människor relaterar till sin hemmiljö och hotet mot den var valet att utföra djupintervjuer självklart. De valda informanterna har på olika sätt engagerat sig emot gruvan med ett undantag.

1.3 Syfte och frågeställning

Syftet med uppsatsen är att beskriva den opinion som finns och förstå mobiliseringen. Denna uppsats ämnar också bidra till en större diskussion kring sociala rörelser, och faktorer som avgör mobiliseringen av ett lokalsamhälle.

Utefter dessa funderingar har följande fråga formulerats:

Hur ser invånarna i Grännatrakten på gruvan, dess möjligheter och dess påverkan?

På grund av platsens lokalitet har avgränsningen ganska naturligt gjorts till Grännaområdet. Eftersom det tilltänkta gruvområdet i norr gränsar även till Ödeshögs kommun har även denna ort inkluderats.

1.4 Disposition

Uppsatsen är uppdelad i flera kapitel. I nästa kapitel presenteras den teori som uppsatsen tar sin grund i. Här finns Alf Ronnbys sju punkter för mobilisering av ett lokalsamhälle. Även andra faktorer, som kompletterar varandra, för mobilisering introduceras. Fokus läggs främst på den känslomässiga identifiering människor gör med den plats där de bor och verkar. I metodkapitlet redogörs för metodval för uppsatsen och de avgränsningar som gjorts. Kapitel fyra bidrar till att sätta fallstudien och det specifika fallet Norra Kärr i ett större sammanhang. Här introduceras läsaren till den gruvboom Sverige i dagsläget sägs befinna sig i, den lagstiftning som ligger till grund för gruvetablering i Sverige och exempel från andra delar av landet där gruvetablering mött motstånd. I resultatkapitlet där även analys av resultaten görs löpande redovisas intervjumaterialet och sätt i relation till teorin som tidigare nämnts. I uppsatsens sista kapitel sker en summering av de slutsatser som kan dras av studien och sedan övergår avsnittet i en diskussion om konkurrerande riksintressen i ett landsbygdsutvecklingsperspektiv.

2 Teori

I det här kapitlet introduceras den teoretiska utgångspunkt som ligger till grund för studien och för analysen av intervjuvaren. Till att börja med definieras en social rörelse och ARV klassificeras som att vara en del av denna. Sedan görs en litteraturgenomgång av de faktorer som påverkar mobilisering med särskilt fokus på de som har med känslomässig orientering att göra.

2.1 Definition av en social rörelse

ARV kan ses som en mobilisering. Kanske kan den även anses vara en social rörelse, men när en mobilisering övergår till att vara en social rörelse går att diskutera. En social rörelse definieras enligt Sidney Tarrow som kollektiva utmaningar ”based on common purposes and social solidarities, in sustained interaction with elites, opponents, and authorities” (Tarrow 1998:4). En annan teoretiker, Marco Giugni har en liknande definition, också med fokus på utmaningar: ”sustained challenges to powerholders in the name of a disadvantaged population living under the jurisdiction or influence of those powerholders” (Giugni 1998:377). En social rörelse identifieras av att det finns en utmaning, och flera motståndare som man kämpar emot. ARV stämmer in på denna beskrivning, där man inom föreningen

kämpar mot förändringar i bygdens omgivning och som baseras på en solidaritet och ett kollektivt syfte att stoppa gruvan.

2.2 Organisering och mobilisering

För analysen av empirin har fokus lagts på Alf Ronnbys rapport om mobilisering av lokalsamhällen (1994). Eftersom det finns en motståndsrörelse, alltså en mobilisering av samhället emot gruvetableringen finns det vissa likheter med den mobilisering som Ronnby skriver om. Denna likhet har hjälpt till att motivera valet av teori för uppsatsen.

Ronnby refererar till teoribildningen praxiologin som innebär att vi människor agerar ”on the basis of our intentions and interpretations of practical situations in order to achieve our desires” (Ronnby 1994:104). Sju punkter listas som avgörande för att mobilisering och kollektiv handling ska ske (Ibid:125). De är:

- Att det finns en gemensam solidaritet och gemensamma aktiviteter
- Att det finns kontaktnät och social integration
- Att det finns en strävan efter att vara tillsammans som en social enhet
- Att det finns en organisering och erfarenhet av denna
- Att det finns människor med initiativförmåga och ledarskapsegenskaper som vet hur de ska göra.
- Att det finns en medvetenhet om att något måste göras
- Att det finns positiva modeller för kollektiv handling

3 Metod

I detta avsnitt redogörs för de metodologiska val som gjorts vad gäller insamling av material.

3.1 Metod och material

Den här uppsatsen bygger på eget insamlat material i form av en observation och intervjuer med fem personer som är engagerade i gruvfrågan i Norra Kärr. Valet av intervjupersoner har skett efter kontakt med föreningen Aktion Rädda Vättern samt med Gränna Skogsgrupp. Delvis har det som av Öhlander (2011:30) benämner snöbollsmetoden använts för att hitta lämpliga informanter.

Intervjuerna som har genomförts är semi-strukturerade för att ge informanterna en större möjlighet att prata fritt utifrån de tematiserade frågorna. Samtidigt ger intervjumetoden också utrymme för spontana följdfrågor. Genom att göra kvalitativa intervjuer kan man ”förstå ämnen från den levda vardagsvärlden ur den intervjuades eget perspektiv” (Kvale & Brinkmann 2009:39) vilket varit en strävan i uppsatsarbetet.

Intervjuerna har genomförts i informanternas hem, med ett undantag. En av intervjuerna genomfördes på båtmässan i Motala där ARV var inbjudna att stå med sitt bord och informera om sin verksamhet. Vid detta tillfälle passade jag även på att skapa mig en bild av hur ARV arbetar med informationsspridning.

Intervjufrågor har bestått av frågor kring:

- Informantens eget engagemang och varför hen valt att engagera sig
- Om informanten är föreningsaktiv eller politiskt aktiv
- Informantens åsikter kring gruvan
- Möjligheten för informanten som individ/ och som delaktig i en grupp att påverka händelseförloppet

Intervjuerna har kompletterats med litteraturstudier om Norra Kärr, gruvprospekteringen och den gruvboom Sverige sägs befinna sig i just nu. För att få ytterligare en bättre bild av hur åsikter mot gruvetablering yttrar sig har jämförelse gjorts med liknande motståndsrörelser i Kallak i Västerbotten och Ojnare på Gotland.

Av respekt till mina informanter och av integritetsskäl har de anonymiserats och deras namn är därför fiktiva.

3.2 Analys

För att analysera materialet har det först transkriberats. Materialet har sedan tematiserats efter vad som ansetts vara tydliga återkommande teman i informanternas berättelser. Uppsatsens teori har underlättat tematiseringen. Teman har varit nätverkande, hur känslor och den lokala anknytningen på-

verkar informanternas motivering att engagera sig och om de anser sig kunna förändra och påverka händelseförloppet.

3.3 Validitet och reliabilitet

För att få en hög validitet, giltighet, i studien har intervjuer valts som metod. Intervjuerna har gett mig inblick i informanternas livsvärld och skapat förståelse för hur de uppfattar hotet från gruvan. Risken med snöbollsmetoden för att hitta informanter är att urvalet riskerar att bli vinklat, och har i uppsatsen med ett undantag bestått av motståndare till gruvan. Eftersom min intention varit att undersöka organiseringen som är ett motstånd mot gruvan anser jag att det inte är något större problem. Mitt urval av personer är ganska brett, jag har intervjuat människor i både pensionsåldern, och unga vuxna i 20-års ålder. På grund av det fåtal informanter som fått representera ett urval av den samlade opinionen kan dock studiens reliabilitet, tillförlitlighet, påverkas negativt eftersom den kan vara svår att upprepa och göra om.

4 Gruvboom i Sverige

Radioprogram som Kaliber och Konflikt (Kaliber 2014; Konflikt 2013) vittnar om att Sverige i dagsläget befinner sig i en gruvboom. Sverige räknas som ett av världens bästa länder att prospektera i för gruvföretag. Här finns en regelsamling som är gynnsam för gruvverksamhet, bra kvalitet på malmen och en kvalificerad arbetskraft (Kaliber 2014). Gruvnäringen har en stor betydelse för landets tillväxt och ekonomi. Den skapar arbetstillfällena i det omgivande samhället, bidrar till stärkt attraktionskraft och skapar tillväxt i delar av landet som under en lång period har haft en nedåtgående befolkningsutveckling.

Enligt Sveriges mineralstrategi visar gruvnäringens expansion på den starka koppling som finns mellan stad och land. Anläggandet av gruvor ses som en del av strategin för att utveckla landsbygden. Det är ett motiv som förespråkare för etablering av gruvor i många fall pekar på. En gruva innebär dock ett stort ingrepp i landskapet och i naturen, och gruvorna hamnar inte alltid där människor anser dem lämpliga att etableras. Å ena sidan finns intresset att skapa fler arbetstillfällen, och att utmärka Sverige som Europas största gruvnation. Å andra sidan finns det en omtanke om natur och kulturvärden, oro för stora ingrepp i landskapsbilden och rädsla för att dricks-

vattentäkter ska göras obrukbara som dominerar människors syn på gruv-etablering (Näringsdepartementet 2013).

4.1 Gruvmotstånd i Sverige

På senare år har konflikter mellan gruvföretag och lokalsamhällen blivit alltmer frekventa. Kallak i Västerbotten och Ojnare på Gotland är två exempel. I Västerbotten har motståndet till största del drivits av samerna eftersom området för den tilltänka gruvan ligger mitt i en viktig flyttled mellan renarnas sommar- och vinterbeten (Strid 2013). Även utomstående har engagerat sig, med tillresta aktivister som hindrat bland annat skogsmaskiner att komma fram. Flera av aktivisterna har nyligen dömts för detta (Tervaniemi 2014). Det finns också de i Kallaks närområde som förespråkar gruvan på grund av de många nya arbetstillfällena som gruvan skulle föra med sig (Konflikt 2013).

Demonstrationerna och mobiliseringen för Ojnare på Gotland väckte stort medialt intresse sommaren 2012. Aktivister som kedjade fast sig och byggde upp tältläger för att motverka företaget Nordkalk att bryta kalk i området fick stor uppmärksamhet i både tv och radio. Motståndet var så starkt och effektivt att Nordkalk i Högsta Domstol fick sitt brytningstillstånd indraget för att göra utrymme för ytterligare prövning av frågan (Bombosch 2012).

Gemensamt för Kallak, Ojnare och Norra Kärr utanför Gränna är att motståndet bottnar i en oro för naturvärden av olika slag. I Gränna pågår en konflikt. Som svar på hoten mot Vättern där gruvan i Norra Kärr är ett av dessa, har gruppen Aktion Rädda Vättern bildats. Gruppen som bildades 2011 arbetar med tre stora frågor som berör Vättern och den omgivande miljön på olika sätt.

4.2 Gruvetablering

Gruvetablering går under minerallagen och består av tre olika steg: undersökningstillstånd; ansökan om bearbetningskoncession; samt en miljöprövning. Det är Bergstaten som beviljar undersökningstillstånd för ett område och ett prospekteringsföretag får därmed lov att provborra. Om mineralerna/ malmen bedöms vara tillräckligt rikhaltig och lönsam att bryta ansöker prospekteringsbolaget för bearbetningskoncession hos samma myndighet. I det sista steget prövas frågan i mark- och miljödomstolen som bedömer frågan utifrån rådande lagstiftning och Miljöbalken. Under tiden frågan behandlas får även de berörda markägarna, allmänheten och politiker yttra sig i samråd och länsstyrelsen fungerar som remissinstans (Näringsdepartementet 2013).

4.3 Riksintressen som konkurrerar

Både Vättern och Norra Kärr är klassificerade som riksintressen enligt varsitt kapitel i Miljöbalken (SFS 1998:808). Vättern är klassificerad som riksintresse för naturvård (Länsstyrelsen Jönköping 2011). Ett riksintresse definieras som något som ”väger tyngre än lokala allmänna intressen vid en avvägning i den fysiska planeringen och att områdets värde eller betydelse inte påtagligt får skadas” (Länsstyrelsen Jönköping 2013). Det tilltänka gruvområdet i Norra Kärr ligger endast några få kilometer ifrån Vätterns strand.

Här sker alltså en konflikt intressena emellan, den som handlar om gruvan och dess möjligheter att bidra till nya arbetstillfällen, och den som handlar om Vättern och den natur som karakteriserar området. Vilket intresse som väger tyngst av dessa råder det diskussion kring. I fallet Norra Kärr visar det sig att intressena överlappar till viss del (regeringen.se).

5 Resultat och analys

I detta avsnitt redovisas resultaten och den empiri som intervjuerna har gett. Resultaten analyseras också löpande genom detta avsnitt.

5.1 Aktion Rädda Vättern och organisering

Föreningen ARV kan som tidigare visats identifieras som en social rörelse, och som sådan menar Tarrow (1998:2), får den en särskild roll gentemot beslutsfattare och makthavare. Som grupp får ARV en större auktoritet och de aktiviteter som anordnas syftar till att informera och upplysa allmänheten om vad som pågår. Flera av mina informanter menar att de sökt sig till föreningen ARV för att lära sig mer, och för att de egna åsikterna stämmer väl överens med det föreningen arbetar för. Ingrid berättar att sökandet efter ökad kunskap är en av anledningarna till att hon gått med. Hennes engagemang tycks inte endast handla om motståndet mot gruvetableringen utan också för att lära sig så mycket som möjligt om frågan.

Ingrid menar att organisering är viktig, och skulle önska att det fanns mer organisering i byn där hon bor. I grannbyn, berättar hon, finns en annan tradition av organisering eftersom att människorna tidigare ägde och brukade marken där gemensamt. Ingrid är själv med i flera föreningar. Starka

lokala band kan hjälpa till att underbygga en mobilisering, menar Tarrow, och så verkar det fungera även i Grännaområdet där Norra Kärr ligger. Engagemanget i Aktion Rädda Vättern, menar Alexandra, bygger mycket på samarbete. Eftersom Aktion Rädda Vättern inte varit förening i tre år ännu, något som krävs för att föreningen ska kunna uttala sig i juridiska frågor, har de fått uttrycka sig genom Naturskyddsföreningen. Samarbete har ARV även med Fältbiologerna och Gränna skogsgrupp bland andra.

5.2 Känslor som väcks

Gruvplanerna i Norra Kärr har väckt många starka känslor hos lokalbefolkningen, särskilt hos naturvänner. Känslorna tycks höra samman med platsen, det vill säga Vättern och det omgivande landskapet. Ronnbys sju punkter som tas upp i uppsatsens teoridel illustrerar de förutsättningar som föreligger mobilisering. Punkten om gemensam solidaritet, gemensamma aktiviteter, kontaktnät och social integration kan tolkas som att handla om att bygga upp en identitet. Identiteten tycks i ett sådant här sammanhang vara bunden till platsen, som i uppsatsen är Vättern, Norra Kärr och landskapet där.

Som aktionsgrupp var vi angelägna om att få folkopinion att växa. Så att folk kring Vättern vet vad som pågår. Annars går det bakom vår rygg och vi har ingenting, ingenting att säga till om.

Alexandra, engagerad i ARV

Att det finns en gemensam social identitet kopplad till samhället och platsen menar Tee, Paulsen och Ashkanasy (2013:904) har en stor betydelse för människors val att engagera sig. De menar att en social identifiering, baserad på hens självkonceptualisering (det vill säga att hen känner sig delaktig i en social grupp) är en viktig del av motivationen till varför man engagerar

sig. Även Chaeyoon Lim (2008:961) menar att sociala band, platsen och personers koppling till denna är viktiga motivationsfaktorer för engagemang.

5.2.1 Gruvan som ett hot mot bygden

Gemensamt för informanterna är deras närhet till Vättern, och landskapet och miljön kring den. Grännabygden, som är det tilltänka området för gruvetableringen beskrivs av mina informanter på ett mycket romantiskt sätt. Känslorna för trakten blir ett viktigt incitament för mobilisering och engagemang.

Vättern är så speciell. Så det är så fantastiskt att bo här vid Vättern och uppleva Vättern som sjö /.../ På en liten gata [bor jag], precis när det öppnar sig för Vättern. Då kan jag se Vättern, solnedgångarna och alla årstiders Vättern. Uppleva... Även stormar.

Alexandra, engagerad i ARV

Gränna blomstrar ju och det är liksom en dröm att få äga ett hus och bo i Gränna för olika människor.

Mattias, Fältbiolog

Informanterna framställer gruvan som ett hot mot den bygd där de bor eller känner sig hemma. Att det finns en särskild känslomässig koppling till det kulturlandskap där Norra Kärr ligger märks när jag är ute på en cykeltur med Ingrid. Hon pekar ut och namnger blommor och fåglar, visar på spår från tidigare bebyggelse i området och pekar bland annat ut den gamla lanthandeln. Hon själv har levt här sedan många år tillbaka och odlar ett flertal grönsaker och potatis i trädgården som ligger endast några få kilometer ifrån det tilltänkta gruvområdet. Det råder inget tvivel om att Ingrid hyser en stor kärlek till områdets enkla prakt.

Områdets prakt är något som också Mattias nämner flera gånger när han berättar om den vandring som Fältbiologerna, med stöd från ARV genom-

förde sommaren 2013. Den omsorg för bygden och känslorna för den som delas av informanterna tycks vara en del av den solidaritet och gemensamma enhet som människorna i bygden ändå får antas tillhöra. Woods et al (2012:568) menar att en identitet hör ihop med ”feeling of security, belonging, with freedom and so on, and perceived threats to place provoke emotional responses because they resonate with deeper personal anxieties”. Detta stämmer väl in på informanternas beskrivning av situationen.

Motståndet mot gruvan bottnar i en oro för att närmiljön och Vättern ska skadas allvarligt eller helt förstöras. Mattias, Alexandra och Lisa ger alla uttryck för en oro för att dricksvattentäkten Vättern ska förstöras och bli obrukbart för framtida generationer. Ingrid som bor en bit ifrån Vättern men nära gruvområdet verkar mer oroad över sprängningarna som kommer medföra buller och att det ”smågulliga Emil-i-Lönneberga” landskapet ska förstöras av det stora ingrepp som ett dagbrott innebär. Att dammet från det sandmagasin som krävs om en gruva etableras kommer att störa henne är också ett orosmoment. Samma sak gäller transportererna och de nya vägar som måste dras, kanske kommer de läggas nära inpå hennes egen gård.

Mattias är orolig för dricksvattnet, och menar att han tyckte det lät som ”galenskap” när han först fick höra talas om planerna på gruvan. Vid ungefär samma tid var en närstående till honom gravid och det var det som avgjorde att han började engagera sig.

Det jag tänkte var att, det här är vårt dricksvatten som vi lever på och våra möjligheter att leva här. Och nu är det ett barn som ska växa upp här...

Mattias, Fältbiolog

Ett läckage från gruvdammen, som Mattias oroar sig för, skulle kunna bli ett hot mot Vätterns vattenkvalitet. En del forskare menar att gruvan i Norra

Kärr kan få konsekvenser som kan bli förödande för Vättern (Gruvor i fokus 2014). Att Vättern vid ett läckage kan förorenas är allvarligt. Vättern utgör idag en av Sveriges största och viktigaste dricksvattentäkter och utöver de 250 000 som idag tar sitt vatten ifrån sjön kan ytterligare flera tusen människor i framtiden tänkas komma få sitt vatten ifrån Vättern däribland boende i Mälardalen. Flera motioner som pekar på betydelsen av Vättern av bland annat denna anledning har lagts fram som motivering till att ett dricksvattentäktsskydd ska till (se bland annat motion 2013/14: C261 och motion 2012/13: C236). Båda dessa har dock fått avslag.

Åke som, till skillnad från Mattias, inte alls är lika oroad för att Vättern ska förorenas menar att om miljöprövningen för gruvan visar att risken för läckage till gruvan finns så kommer det bli avslag på gruvföretagets etableringsförfrågan.

Det är ju inte meningen att de ska förstöra något vatten.

Åke, granne med Norra Kärr

När något hotar platsen och den identitet man kopplar till denna, genom till exempel en gruva, väcks känslor såsom ilska, frustration och desperation och det är enligt Woods et al. (2012:567) denna sorts känslor som en guide för handling. Känslorna informanterna hyser för området kring Norra Kärr är av denna sort, och det som tycks motivera deras engagemang. Alexandra berättar om hur två dikter hon skrivit själv med anledning av gruvhotet. Hon menar att hon med hjälp av dikterna lyckats väcka något känslomässigt hos de människor hon informerat och på så sätt berört.

”Och människor det är så häftigt, när de ser att det finns två dikter. Det är en helt annan sida som kommer upp, alltså den själsliga sidan kommer mer fram.”

Alexandra, engagerad i ARV

5.3 Omgivningens stöd

En viktig faktor för mobilisering handlar om att det finns ett stöd för mobiliseringens åsikter i omgivningen (Ruud & Koopmans 2014; Ronnby 1998). Att gruppen har stöd i omgivningen är viktigt för att uppmärksamma det de framställer som problem. Med hjälp av stöd från omgivningen kan en förening använda de nätverk som finns och bygga på dessa. Många människor engagerar sig just för att folk i närheten, familjemedlemmar, vänner eller grannar är det menar Tarrow (1998). Ett starkt lokalsamhälle med starka sociala band människor emellan i till exempel föreningar och lokala grupper är därför en viktig bas för en social rörelse att bygga på.

Trakten kring Gränna är en turistvänlig bygd som lockar mycket turister året runt, men främst under sommarmånaderna. Flera av grannarna till Norra Kärr har stugor som de hyr ut till turister och det finns också en del turism kopplad till jakt på änder och sjöfåglar uppe i området kring Norra Kärr. Av denna anledning menar mina informanter att det inte behövs en gruva här.

Gränna är fortfarande en ort som har mycket mer näringar som har ganska mycket. Det är inte någon brist på arbeten som är särskilt stor där. De kommuner som blir beroende av gruvor, det är avbefolkningsorter som inte kan hitta någon annan räddning och inte något sätt att gå runt på [...] att baka polkagrisar känns lite mer hållbart än att ha gruvor.

Mattias, Fältbiolog

Liksom Mattias menar både Ingrid och Alexandra att en gruva skulle förstöra turistnäringen. Ingrid pratar om en person i närområdet som varje år hyr ut stugor till återkommande gäster från utlandet och frågar sig hur det nu ”paradisiska” landskapet kommer att te sig för dem när ”transporter med svavelsyra och saltsyra åker förbi framför näsan på en”.

Att gruvan kan bidra med nya arbetstillfällen är något mina informanter inte riktigt fullt ut tror på. Mattias hänvisar till Gruvor i fokus-seminariet och en av forskarna där som pratade om hur fort gruvverksamhet effektiviserar och att det i slutändan inte kommer skapas så många arbetstillfällen på grund av detta. Tvärtom skulle gruvan innebära att flera arbetstillfällen kopplade till mark-, jord- och skogsbruk försvinner för en oöverskådlig framtid menar Åke.

Åke är egentligen inte motståndare till gruvan utan menar att det idag finns ett behov av de metaller man planerar att bryta i Norra Kärr. Idag tycks människan beroende av sina telefoner och den nya tekniken, och metallerna i Norra Kärr utgör viktiga komponenter i dessa. Det kanske rentav är bättre att bryta metallerna i Sverige, där vi har relativt strikta miljölagstiftning, än i Kina där både bra arbetsförhållanden och miljölagstiftning saknas menar Åke.

Att döma av seminariet jag deltog i verkar det finnas ett stort intresse för gruvfrågan och Aktion Rädda Vätterns arbete. När jag frågar informanterna hur deras engagemang mottas av omgivningen framgår det tydligt att döma, att det finns ett starkt stöd. När Fältbiologerna gjorde en aktion, Vandra för Vättern, upplevde Lisa att de blev väldigt bra mottagna:

Vi tältade inte en enda gång. Vi fick ju sova i församlingshem, på logar...

Lisa, Fältbiolog

Även Alexandra menar att ARV:s arbete har stöd i omgivningen, till skillnad från tidigare när de endast var aktionsgrupp och människor ”tittade lite snett” på henne när hon stod utanför ICA och delade ut informationslappar.

Nu är det helt annorlunda, menar Alexandra, de har numera ett ”jättestarkt” stöd.

Att rörelsen emot gruvan får ett stöd i omgivningen verkar spela en stor roll, och blir ett incitament för mobilisering. Det finns teorier som pekar på betydelsen av att det finns en känsla av förväntad framgång knutet till människors engagemang (Ronby 1994:108; Stürmer och Simon 2009:682). Ronby menar här att ”it is claimed that people go into battle only when the cost of the efforts of the struggle are in reasonable proportion to what they believe they can achieve” (Ronby 1994:108). Det betyder alltså att om det finns en tro att man kan lyckas åstadkomma eller motverka en förändring och att ens engagemang får en påverkan på olika nivåer i samhället, då motiverar det mobilisering och engagemang. De menar vidare att människor för att de ska engagera sig måste sympatisera och dela rörelsens mål (Ibid:682). Konsekvensen av just detta verkar vara att det skapas någon typ av identifiering till gruppen, vilket också flera av Ronbys punkter tycks handla om.

Det verkar alltså finnas en koppling till plats, och exempelvis Woods et al. (2010:568) menar att identiteten är platsbunden och hör ihop med människors ”feeling of security, belonging, with freedom and so on” och att ”perceived threats to place provoke emotional responses because they resonate with deeper personal anxieties”.

5.4 Strävan att skapa en folkopinion

Enligt Ronby (1998:108) engagerar människor sig i högre grad när de har något att vinna på det. Denna förväntade framgång verkar hos mina inter-

vjupersoner ligga i att bilda opinion och möjligheten att starta en folkrörelse som tillsammans som en enhet kan påverka politiker. Mattias pratar om hur en målsättning från hans sida är att få till en folkrörelse.

Jag tror att folkrörelser är det som måste driva politiken /.../ För politiska partier kan inte gå emot folket. De måste ha med folket om de vill fortsätta regera.

Mattias, Fältbiolog

Ovanstående citat pekar på betydelsen av att skapa folkopinion och tron på att ju fler man är som mobiliserar och engagerar sig i desto högre grad kan de påverka. Precis som van Zomeren, Spears och Leach (2008:354) menar, är människor mer benägna att engagera sig i "collective action when they perceive their group as a whole as suffering an unjust disadvantage". Att en folkrörelse som underbyggs av en känsla av att vara "överkörda" av Bergsstaten och andra myndigheter, kan därför få en viss framgång. Ju fler människor som engagerar sig, desto större makt kan de förmodas få.

Men det är svårt att få människor att engagera sig. Ingrid verkar ha bra koll på sina grannars opinion och menar att de flesta nog är motståndare till gruvan, fast försiktigt emot. Det är tidsödande att engagera sig, man måste skaffa sig kunskap om gruvan, konsekvenser och hur detta skulle kunna påverka bygden. Det vittnar Alexandra om och hon menar att engagemanget är ett heltidsjobb. Ingrid tror att människor på grund av tidsbrist inte orkar engagera sig.

Dessa företagsamma människor vill helst bara få vara ifred och bo här. Att ta ton och protestera är ett för stort ingrepp i vardagslivet.

Ingrid, granne med Norra Kärr

En viktig faktor för mobilisering har visat sig vara att det finns ett erkännande och att det blir uppmärksammat av till exempel media. Uppmärksamhet av media verkar också fungera som en bekräftelse för engagerade

och Alexandra berättar ivrigt om hur ”häftigt” det var att tv, radio och tidningar uppmärksammade en av de första aktiviteterna som ARV arrangerade. Hon fortsätter på detta tema att berätta hur föreningen blivit tilldelade Lions miljöpris, och att det är ett stort erkännande.

6 Diskussion

I detta avslutande avsnitt förs en diskussion utifrån ett landsbygdsutvecklingsperspektiv med anledning av konflikten mellan de två riksintressena förs.

6.1 Motståndets rötter

I föregående avsnitt framgår att känslor verkar vara en av de avgörande faktorerna för varför man väljer att engagera sig i en fråga som den om gruvans vara eller inte vara i Norra Kärr. De flesta människorna som bor i trakten upplever gruvan som ett hot mot att kunna bor kvar och verka där. Platzens betydelse visar sig vara central när informanterna berättar om sitt motstånd mot gruvan. Att det finns ett starkt stöd för föreningen är viktigt, det ger bekräftelse och den mediala uppmärksamheten hjälper till att informera och beröra människor till engagemang.

Det finns en gemensam solidaritet i och med gruppens betydelse, man har ett gemensamt intresse och målsättning som fått uttryck genom ARV. Aktiviteter som anordnas syftar till att skapa opinion, informera, beröra och engagera människor. En stark gemenskap finns, och de människor jag talat med är engagerade på olika sätt och även i fler organisationer och grupper.

Det sker ett samarbete mellan olika grupper, med Naturskyddsföreningen och Fältbiologerna och man hjälps åt.

Även hur föreningen ses utifrån, och om de får stöd i omgivningen, spelar roll. Det är stödet i omgivningen som ger feedback till rörelsen och de aktiviteter som anordnas. Genom att delta i informationsmöten påverkas andra människor, som ännu inte är engagerade och då kan de bli övertygade och själva börja engagera sig. Det är tänkbart att ARV genom att skapa aktiviteter för allmänheten, och genom att sprida information och väcka intresse hos människor försöker förstärka den identitet som finns.

En reflektion från deltagandet i seminariet "Gruvor i fokus" var att det under seminariet fanns en känsla av någon sorts samhörighet emellan oss deltagare. En trevlig välkomnande stämning fyllde rummet under seminariet och jag som individ blev berörd av det jag hörde och såg under de flera föreläsningar jag lyssnade på. Kanske, medvetet eller omedvetet, är intentionen med föreningens aktiviteter att skapa ett förstärkt "vi" genom att kontrastera och påpeka de risker som finns med gruvan i kontrast till staten och Bergsstatens intentioner. På så sätt försöker man ena gruppen och förstärka identiteten.

Denna reflektion får stöd av både Alexandra och Mattias som påpekar att intentionen med sitt engagemang är att skapa opinion. Genom opinionsbildning hoppas de kunna skapa en folkrörelse. Aktiviteterna och informationsspridandet, det faktum att man hörs och syns och blir uppmärksammas hjälper till att skapa och forma den identitet som bygger upp föreningen.

6.2 Vilket riksintresse väger tyngst?

Sveriges mineralstrategi syftar till att göra Sverige till Europas ledande gruvnation. En gruva leder till att viktiga arbetstillfällen skapas. I dagsläget, när Sverige har en hög andel arbetslösa i befolkningen, borde detta vara ett viktigt argument för gruvan. När jag tar upp detta som ett argument pekar dock informanterna på andra saker. En gruva skapar kortsiktigt sett arbetstillfällen, men på grund av effektivisering antas dessa i slutändan inte blir så många. Dessutom råder ingen brist på arbeten i just Gränna. Gruvan förändrar landskapet och förutsättningarna för mark-, jord- och skogsbruk där. En gruva skulle innebära att flera arbetstillfällen på lång sikt försvinner, dagbrottet skulle innebära att många arbeten knutna till mark-, jord- och skogsbruk försvinner för oöverskådlig framtid.

Eftersom att turismen frodas i området och en del av turismen bygger på att landskapet ser ut som det gör idag, hyser flera av mina informanter en oro för att denna turism ska försvinna. De menar att bygden inte behöver ha en gruva, i alla fall inte på samma sätt som många avfolkningsbygder gör i norra Sverige där en gruva kan fungera som en räddning för samhället. En del av frågan här ligger i vad som ska prioriteras, arbetstillfällen på kort sikt och som mina informanter menar inte blir så många som de säger eller det värdefulla kulturlandskap som finns där idag?

Hur Sveriges landsbygd ska hållas livskraftig finns det inget ”rätt” eller enkelt svar på. Nya arbetstillfällen skapar tillväxt som på landsbygden möjliggör förnyad livskraft för gamla byskolor, lanthandlar och annan infrastruktur. Gruvetablering är en sorts verksamhet som skapar arbetstillfällen, men frågan är om det skapas rätt typ av tillväxt. Trakten kring Gränna räknas visserligen som landsbygd, men här finns ändå ett stort antal året-runt-

boende och besökande turister varje år. Vättern och landskapet i sig är också en potential för tillväxt men enligt informanterna en mer hållbar sådan.

6.3 Slutord

Huruvida ”vi ska ha gruvdamm på polkagrisarna”, som Alexandra uttryckte det, är ännu inte avgjort. Planerna på gruvetablering i Norra Kärr är visserligen i det tredje och sista steget, och ska nu prövas i mark- och miljödomstolen men innan miljöprövningen är klar kan inget slutgiltigt besked om gruvan ges. Klart är att känslorna för bygden, Vättern och omgivande landskapet är starka och att det verkar finnas en stark samhörighet och identitet knuten till platsen. Dessa verkar vara de grundläggande faktorerna för motståndet mot gruvan.

Referenser

Litteratur

Giugni, M. G (1998) 'Was it worth the effort? The Outcomes and Consequences of Social Movement', *Annual Review of Sociology*, vol. 24, ss. 371-393, Business Source Premier. Web. 14 maj 2014

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur AB

Lim, C (2008) 'Social Networks and Political Participation: How Do Networks Matter?', *Social Forces*, vol. 87, issue. 2, ss. 961-982, Business Source Premier, 14 maj 2014

Ronby, A (1994) *Mobilizing Local Communities*, Report 17, Mitthögskolan

Ruud, R & Koopmans, R (2014). Watch the Crowd. Bystander Responses, Trickle-Down Politics, and Xenophobic Mobilization. *Comparative Political Studies*. Vol. 47, no. 4, ss. 631-658. Doi: 10.1177/0010414013488544

Stürmer, S & Simon, B (2009) 'Pathways to Collective Protest: Calculation, Identification or Emotion? A Critical Analysis of the Role of Group-Based Anger in Social Movement Participation', *Journal of Social Issues*, vol. 65, no. 4, ss. 681-705, doi: 10.1111/j.1540-4560.2009.01620

Tarrow, S (1998) *Power in Movement. Social Movement and Contentious Politics*, Second Edition, Cambridge: Cambridge University Press

Tee, E, Paulsen, N, Ashkanasy (2013) 'Revisiting followership through a social identity perspective: The role of collective follower emotion and action', *The Leadership Quarterly*, vol. 24, ss. 902-918, doi: 10.1016/j.leaqua.2013.10.002

Strid, E. (2013). "What local people". En studie om gruvmotståndsrörelsen i Kallak. (Kandidatuppsats i humanekologi). Lunds universitet, Humanekologiska avdelningen

Van Zomeren, M, Spears, R & Leach, C.W (2008). Exploring psychological mechanism of collective action: Does relevance of group identity influence how people cope with collective disadvantage. *British Journal of Social Psychology*, vol. 47, ss. 353-372, doi: 10.1348/014466607X231091

Woods, M, Anderson, J, Guilbert, S & Watkin, S (2012) 'The country(side) is angry': emotion and explanation in protest mobilization', *Social & Cultural Geography*, vol. 13, no. 6, ss. 567-585, doi: 10.1080/14649365.2012.704643

Öhlander, M. (2011). Utgångspunkter. I: Kaijser, L. & Öhlander, M. (2011). *Etnologiskt fältarbete*. ss.11-35. Lund: Studentlitteratur AB

Elektroniska källor

Aktion Rädda Vättern, 2014, <http://www.aktionraddavattern.eu>. Besökt 14 maj 2014

Länsstyrelsen Örebro. (2014). Faktablad Vätterns avrinningsområde. http://www.lansstyrelsen.se/orebro/SiteCollectionDocuments/sv/miljo-och-klimat/vatten-och-vattenanvandning/vattenfakta/aro/fakta_vattern.pdf. Hämtat den 20 mars 2014

Länsstyrelsen Jönköping (2011). *Vättern-Storvättern*. Rapport SE646703-142522. 22 december. Hämtad 14 maj 2014

Länsstyrelsen Jönköping (2013). Riksintressen. <http://www.lansstyrelsen.se/jonkoping/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/planfragor/riksintressen/Pages/riksintressen.aspx>. Hämtad 8 maj 2014

Motion 2012/13: C236. *Vattentäkter som riksintresse för dricksvatten*. Stockholm: Sveriges Riksdag

Motion 2013/14: C231. *Gör skyddet av Vättern till ett överordnat riksintresse*. Stockholm: Sveriges Riksdag

Näringsdepartementet (2013). *Sveriges Mineralstrategi. För ett hållbart nyttjande av Sveriges mineraltillgångar som skapar tillväxt i hela landet*. Artikel N2013.02. Stockholm: Näringsdepartementet.

SFS 1998:808. Miljöbalk. Stockholm: Miljödepartementet

Statens Geologiska Undersökning [SGU]. (2011). *Beslut 46-51/2011*. SGU. <http://www.sgu.se/dokument/riksintressen/46-51-2011_Norra_Karr_beslut.pdf>. Hämtad 14 maj 2014

Tasman Metals AB (2014) <www.tasmanmetals.se> Besökt 10 maj 2014

Regeringskansliet (2014). *En aktuell gruvfråga*. Regeringen.se <<http://www.regeringen.se/sb/d/15986/a/232107>> Hämtad 14 maj 2014

Media och tidningsartiklar

Bombosch, F (2012). HD stoppar avverkningen i Ojnarekogen. *Dagens Nyheter*, 17 oktober

Gruvor i fokus (DVD). Inspelning från seminariet som hölls i Gränna den 1 mars 2014

Kaliber (2014). Malmjakt i skyddad natur. [radioprogram]. Sveriges Radio, P1, 13 april [2014-04-13]

Konflikt (2013). Renskiljning och gruvboom i Sameland [radioprogram]. Sveriges Radio, P1, 23 november. [2013-11-23]

Tervaniemi, J (2014). Domarna har fallit mot Kallakaktivisterna. *Sveriges Television*, 26 februari.

Personlig kommunikation

Alexandra: engagerad i Aktion Rädda Vättern. 2014. Intervju 1 maj 2014.

Ingrid: boende i Grännatrakten och medlem i Aktion Rädda Vättern. 2014. Intervju 9 maj 2014.

Lisa: Fältbiolog. 2014. Intervju 6 maj 2014.

Mattias: engagerad i Aktion Rädda Vättern och Fältbiologerna. 2014. Intervju 6 maj 2014.

Åke: boende i Grännatrakten. 2014. Intervju 9 maj 2014.